

Bakk Miklós

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG POLITIKAI ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK FELTÉTELEI ÉS UNIÓS PERSPEKTÍVÁI

Románia uniós csatlakozásának közeli dátuma kétségtelenül korszakhatár az erdélyi magyarság társadalmi és politikai életében. Az alábbiakban e korszakváltás politikai feltételeit és néhány következményét vizsgáljuk, tekintettel a magyar kisebbség politikai érdekérvényesítésének rendszerfeltételeire.

Mindezen feltételeket Románia politikai rendszerének változásán belül, elsősorban a pártrendszer, a választási rendszer és a kisebbségi politikai érdekérvényesítés lehetséges stratégiáinak összefüggésében kívánjuk áttekinteni, különös tekintettel a rendszerváltás néhány sajátosságára.

Az elmúlt másfél évtizedben az erdélyi magyarság politikai képviseletében gyakorlatilag egyetlen párt, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) volt meghatározó szereplő. Következésképpen az említett korszakváltás politikai feltételeinek és következményeinek vizsgálatát elsősorban az RMDSZ szerepének és stratégiáinak a vizsgálatával kell kezdeni.

E tekintetben ma már világos, hogy három korszak határolható el: 1. 1990–1996: az RMDSZ mint etnikai párt intézményesülésének és konszolidálódásának az időszaka; 2. 1996–2006: az RMDSZ integrációja a román pártrendszerbe, a „konszociatív” stratégia eredményességének szakasza; 3. 2006-tól: kisebbségi politikai érdekérvényesítés újrafogalmazása az uniós térségben. Az első két szakaszból született már néhány elemzés,¹ a harmadikra vonatkozóan csupán néhány hipotézis fogalmazható meg.²

Az RMDSZ konszolidációja és a romániai átmenet

Az RMDSZ átfogó egysége a román átmenet ama sajátos körülményére vezethető vissza, hogy a kisebbségi önszerveződés 1989 decemberében hirtelen megnyílt pályán a kisebbség „politikai megkonstruálása” jócskán megelőzte a kulturális és tár-

sadalmi önépítkezést. Az RMDSZ olyan ernyőszervezetként határozta meg önmagát, amely mind a közösség politikai érdekképviselőt, mind a kulturális önépítkezéshez szükséges civil társadalmi funkciókat el kívánta látni. E két cél akkor, a kilencvenes évek elején, egyáltalán nem tűnt ellentmondásban levőnek, s az RMDSZ sokáig a kisebbségi társadalom civil szférájának „kvázi-létezéséhez” is keretet nyújtott. Ennek folytán az RMDSZ parlamenti politikusai egyfajta „megacivil” szerepkörre tettek szert, és feladatuknak tekintették az intézményszervezést, mindenféle intézményépítő stratégia kidolgozását. De a közös nemzeti (kisebbségi) érdekvédelem feladatának örvén gyakorlatilag az erdélyi magyar társadalom önszerveződését is késleltették.³

Ebben a román politikai rendszert megalapozó 1990–1991-es alkotmányjogi konszenzusnak is szerepe volt, olyan rendszert alapozott meg, amelynek két fontos, de egymással ellentmondásban levő eleme van: 1. a nemzeti kisebbségek politikai korporatizmusának az elismerése; 2. a nemzeti kisebbségek kizárása a politikai közösség alapját alkotmányos értelemben alkotó „román népből” (a nemzet etnikai megalapozása).

A romániai nemzeti kisebbségek „érdekvédelmi szövetségei” politikai korporatizmusának elismerése az 1990 februári „protoalkotmányos” egyezség eredménye volt⁴. A február 9-én megalakult Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsában (CPUN) mint „protoparlamentben” a posztkommunista Nemzeti Megmentési Front (amely 1989 decembere óta kormányzott), átengedte a képviselői helyek felét (112 ideiglenes képviselői széket) az ellenzék pártjainak és a „nemzeti kisebbségeknek”⁵. Az itt kialakuló politikai korporatizmus később a párt- és választási törvényekben megfelelő biztosítékokat, megerősítést kapott, és sok esetben tulajdonképpen létrehozta a „nemzeti közösségeket”, ott is, ahol ezek tulajdonképpen nem léteztek⁶. Azok a „kisebbségek”, amelyek a választási törvény előírásai miatt esetleg nem juthattak mandátumhoz, kedvezményesen egy „alanyi” képviselői helyet kaptak.

A kisebbségek ily módon megalapozódó képviselői rendszere a román pártrendszer ama konszenzusához vezetett, hogy az egyes pártok nem dolgoznak ki semmilyen elképzelést arról, miképp kívánják megoldani a romániai társadalom kulturális megosztottságából fakadó problémákat, hanem az egyes kisebbségek korporatista képviselőre bízzák, „kezeljék” a felmerülő kérdéseket. A választási rendszer alapján parlamenti képviselőhez nem jutó kisebbségek képviselői eleve „nemzeti közösségek” és nem társadalmi változásoknak, integrációs kihívásoknak kitett csoport képviselőiként kerültek – a választási rendszer kedvezményezettjeiként – a román parlamentbe. A modell a nemzeti kisebbségek politikai képviselőit amolyan „etnikai ügyintézőkké” alakította át – általában sikerrel –, amint arra már többen is felfigyeltek: Adrian Severin szerint a román pártok „arra a viszonylag kényelmes álláspontra helyezkedtek, hogy a kisebbségek gondjait kizárólag az etnikai pártokra kell bízni, amelyekkel aztán tranzakciók keretében kezelték az állampolgárok jogait”.⁷

Ez a konszenzus azonban sokáig láthatatlan maradt a nacionalizmus folyamatos instrumentalizálása miatt.

Ugyanakkor, e konszenzus kialakításával párhuzamosan a román politikai elit az ország politikai közösségét inkább „etnokratikus” alapon gondolta el, a román alkotmány előírásai egyenesen tiltják a magyarok és más nemzeti közösségek közjogi személyiségének az elismerését.

Mindezek eredményeképp a román politikai rendszer tulajdonképpen tartósított egy kétértelműséget, ahelyett, hogy feloldotta volna azt: egyrészt elismerte a nemzeti kisebbségek korporatív politikai képviselőit mint politikai szereplőket, másrészt azonban semmit sem tett maguknak a kisebbségeknek a tényleges integrációja érdekében. Integrálta a pártrendszerbe a kisebbségi szervezeteket, de nem integrálta magukat a kisebbségeket.⁸

Az RMDSZ szintén e politikai korporatizmus logikája szerint jelent meg a román parlamentben: ugyanúgy nem pártként, hanem szövetségként lépett fel, mint a többi kisebbségi szervezet, ugyanúgy megkapta azokat a közpolitikai forrásokat, amelyekkel a kultúra területén az kilencvenes évek második felétől „elosztóként” léphetett fel saját társadalma felé, jóllehet, hogy mindeközben 1990-től kezdődően a választásokon való részvétellel, a választási rendszer pártokra érvényes mandátumosztó logikája szerint szerezte meg parlamenti helyeit.

E kettős logikához való alkalmazkodása 1990–1996 között ment végbe, lassabban ugyan, de sikeresen. Mivel az erdélyi magyarság mind regionális, mind kulturális tekintetben összetettebb szerkezetű társadalom, ezért az RMDSZ-nek olyan integratív struktúrát kellett létrehoznia, amely egyszerre jelenítette meg a „nemzeti korporatizmust” és teremtette meg a román pártrendszerbe való betagozódás feltételeit. A folyamat döntő mozzanata az RMDSZ 1993-as, harmadik brassói kongresszusa volt, az ekkor megalapozott pártstruktúra – amely legfontosabb szerkezeti elemeiben mind a mai napig fennáll – egyszerre jelenítette meg „önkormányzatként” az erdélyi magyarságot mint nemzeti közösséget, és teremtett meg olyan korszerű pártstruktúrát, amely alkalmasnak bizonyult mind a szavazói bázis megőrzésére, mind pedig a romániai pártrendszer működési feltételeihez való rugalmas alkalmazkodásra.

Az „önkormányzatként” való működést 1993–95 között a következő szerkezeti és programelemek állították az előtérbe:

- a) az RMDSZ felépítésének „állam az államban” logikája, amely – egyrészt – fontos ideológiai és szervezeti önértékelő klisé volt ezekben az években, szerkezeti elvként pedig olyan testületek „helyét” jelölte ki, mint az Ügyvezető Elnökség (ÜE) vagy a Szövetségi Egyeztető Tanács (SZET);
- b) a platformok versenyének programba vétele, a belső választások intézményesítésének terve;

c) az autonómia stratégiai célként való megfogalmazása, azaz, annak az intézmény-építési logikának a meghirdetése, hogy az RMDSZ ernyője alatt létrejövő testületeket és intézményeket úgy kell kialakítani, hogy azok a közjogi autonómia kivívásakor az autonómia testületeivé és szerveivé alakuljanak át.

Emellett a pártszerű működés is konszolidálódott, méghozzá annak eredményeképp, hogy az RMDSZ

1. a platformosodás révén megőrizte ideológiai nyitottságát, még azt követően is, hogy már 1993 májusában az EDU (Európai Demokratikus Unió, a konzervatív európai pártok nemzetközi pártszövetsége) tagjává vált;
2. az „önkormányzati” jellegű felépítés jelszava mögött, elsősorban az Ügyvezető Elnökség, a Szövetségi Elnöki Hivatal, az Operatív Tanács körül professzionális pártapparátust hozott létre;
3. a tagsággal való kapcsolatban a kezdeti mozgalmi jelleg eltűnését követően a médiumok jutottak fontos szerephez.

E három vonás lényegében a – párttipológiai értelemben vett – néppárti jellegnek⁹, illetve a modern gyűjtőpárti karakternek¹⁰ felel meg, és 1994-től kezdődően az RMDSZ kétségtelenül tudott ennek megfelelő centralizációs technikákat is működtetni (ebben az Operatív Tanácsnak volt szerepe¹¹). Ha viszont a román pártrendszerben keressük a helyét, akkor – tipológiai értelemben – az RMDSZ etnoregionalista pártként való felfogása a leghasznosabb.¹²

Az RMDSZ konszociatív stratégiája és az EU-integrációs folyamat

Az RMDSZ kilencvenes évek derekán végbement szervezeti konszolidálódásiója két stratégiát állított az előtérbe. Ezek a stratégiák nem csupán egy többé-kevésbé rejtett jövőképet tartalmaztak, hanem a megfelelő eszközök előállításában is segítettek a vezető elitet abban, hogy az erdélyi magyarság kollektív identitására – a feszültségek keltésének és feloldásának finom játéka révén – mobilizációs-választási céllal rátelepedjen.

A korábbi az autonómia stratégiája; az autonómia célként gyakorlatilag 1992 óta van jelen az RMDSZ-dokumentumokban,¹³ az 1993-as brassói kongresszus pedig az előbb vázolt módon, szervezeti konzekvenciákat is maga után vonó központi gondolattá fogalmazta át. Az autonómia célként ugyan legitim, realitása viszont nem sok volt a kilencvenes évek első felében. E körülmény viszont sajátos, értékelvű törésvonalat, egyfajta pragmatista/idealista megkettőződést eredményezett, amelynek legismertebb ideológiai tematizációjává a „mérsékelt”–„radikális” ellentét vált.¹⁴ Ideológiai értelemben az autonómia-stratégia több célt is szolgált: a) kiindulópontja volt az autonómiából levezethető törvénytervezetek megfogalmazásának, ekként tehát – közpolitikai értelemben – kezdeményező szerepet töltött be; b) kriti-

kai eszköz volt, amelyet a gyakorlati politizálás egzisztenciáival szemben bármikor érvényesíteni lehetett; c) olyan elvi-tematizációs kiindulópont volt, amelyhez minden szervezeti reformkezdeményezés vissza tudott nyúlni. Mindebből következően érthető, hogy az autonómia-stratégia miért vált a kilencvenes évek közepétől „ellenzéki stratégiává”.

A másik stratégia, a „konszociációs” stratégia¹⁵ 1996-ban az RMDSZ kormányzati szerepvállalásával került az előtérbe. A kormányzati szerepvállalással ugyanis közvetlenül megtapasztalhatóvá vált az a – nyugati demokráciákban már ismert – törvényszerűség, hogy „a parlamenti pártrendszerek a politikai és állami intézményrendszer szerves és integráns részeivé váltak”¹⁶, és ez tulajdonképpen a már jelzett ellentmondásnak – annak, hogy az RMDSZ integrációja nem eredményezte automatikusan az erdélyi magyarság politikai integrációját – a megnyilvánulása. A romániai magyar szavazók számára ez abban a feszültségben jelenik meg, amely a nem saját, „nem legitim” román állam és annak „legitim része”, az RMDSZ között számukra fennáll. Az RMDSZ-elit számára viszont egyfajta termékeny feszültségről van szó, amelynek feloldása folyamatos – mondhatni: napi – feladat, és ez teremtette meg számára azt a lehetőséget is, hogy az RMDSZ számos törvényhozási feladatot választói előtt az autonómia perspektívájába tudjon helyezni.

A „konszociációs” stratégia eredményessége három területen vizsgálható: (1) az RMDSZ választási, (2) hivatalsterző és (3) közpolitikai sikeressége terén.¹⁷

Az RMDSZ választási eredményeit az elmúlt másfél évtizedben a stabilitás jellemezte. Az 1990-től 2004-ig megtartott öt választáson a következő eredmények születtek:

Év	Részvételi arány	Képviselőház				Szenátus			
		v	v %	s	s %	v	v %	s	s %
1990	86,19%	991 601	7,23	29	7,32	1 004 353	7,20	12	10,08
1992	76,29%	811 290	7,46	27	7,92	831 469	7,58	12	8,39
1996	76,01%	812 628	6,64	25	7,29	837 760	6,82	11	7,69
2000	5,31%	736 863	6,80	27	7,83	751 310	6,90	12	8,57
2004	58,51%	628 125	6,17	22	6,63	637 109	6,23	10	7,30

Látható, hogy az RMDSZ eredményei a szavazatszámok és a részvétel tekintetében az elmúlt másfél évtized során folyamatos csökkenést mutatnak ugyan – ez alól egyedül az 1996-os választás eredményei jelentettek kivételt –, de alapvetően az „etnikai szavazótábor” eddigi stabilitásán alapszanak, amely a konszociatív stratégiában e szavazótábor „megőrzésére” irányuló elképzeléseket favorizálja. A csökkenés trendjei ugyanakkor előrejeleznek bizonyos változásokat, elsősorban azt, hogy a támogatottság főleg a székelyföldi megyékben csökken. Hargita megyében

2000-ben az RMDSZ a szavazatok 83,2%-át, illetve 82,47%-át szerezte meg, Kovásznában pedig 74,8%-át. Ezek az értékek nagyjából megfeleltek a magyarság részarányának a szóban forgó megyékben. 1996-ban az RMDSZ részesedése a szavazatokból még magasabb volt. 2004-ben az RMDSZ szavazatai Hargita megyében az érvényes szavazatok 78,02%-át, illetve 79,00%-át, Kovászna megyében pedig 68,14%-át, illetve 68,67%-át tették ki csupán, ami 5-6%-kal elmarad a magyarság részaránya mögött. Ugyanakkor a Székelyföldön – és kisebb mértékben az egész Erdélyben – tapasztalt szavazatsökkenéssel párhuzamosan egyes Kárpátokon túli megyékben az RMDSZ-re leadott szavazatok száma nőtt, így Călărași, Suceava és Buzău megyékben szinte megduplázódott 2000-hez képest.

A folyamat egészéből kellő óvatossággal ugyan, de arra lehet következtetni, hogy a támogatottság csökkenésének két fő oka van: egyrészt egyes szórványrégiókban az etnikai törésvonalak elmosódóban vannak, másrészt a székelyföldi tömbben a politikai alternatíva¹⁸ létrehozására irányuló kísérletek a távolmaradást, illetve a protesztavazatok számát növelték.

Az RMDSZ hivatalszerző stratégiája tekintetében három parlamenti ciklus időszakát kell megkülönböztetni. 1996–2000 között, amikor az RMDSZ a koalíciós kormány tagja volt (a Demokrata Konvenció pártjai és a Demokrata Párt mellett), két miniszteri tárcát¹⁹ és hét államtitkári posztot²⁰ kapott, ezenkívül két prefektusi és nyolc alprefektusi tisztséget²¹ is. 2000 és 2004 között az RMDSZ parlamenti támogatást nyújtott a PSD-kormányának. Ekkor nem a koalíciós logika szerint, hanem a magyarság „részesedés-elve” szerint próbált pozíciókat megőrizni, illetve megszerzeni. A 2004-től kormányzó koalícióban az RMDSZ négy miniszteri tárcát, nyolc államtitkári, négy prefektusi és nyolc alprefektusi tisztséget kapott. Ugyanakkor 2000-től egyértelmű eredményeket hozott az RMDSZ azon törekvése, hogy a professzionális köztisztviselői karban magyar szakemberek is minél nagyobb számban legyenek jelen.

A folyamatokat összefoglalva az tapasztalható, hogy három kormányzati ciklusban (1996–2000, 2000–2004, 2004–) az RMDSZ-nek fokozatosan sikerült eredményesebbé válnia a politikai patronázs romániai rendszerének kihasználásában, anélkül azonban, hogy tisztázni tudta volna ennek elvi alapjait. Az eredmények a koalíciós befolyás (potenciál) függvényében alakultak, a pozíciók megszerzésére irányuló törekvést a politikai partnerek saját klientúraépítő gyakorlatuk átvételeként értelmezték, vagyis az RMDSZ-nek nem sikerült ezt egy kisebbségvédelmi modell (például: az etnikai arányosság elvének érvényesítése a közintézményi szférában) felé tett lépésként elfogadtatnia.²²

A közpolitikai sikeresség értékelése a jóval nehezebb, összetettebb kérdés, kontingenciája a politikai gyakorlatokkal ugyanis adott, nehéz ettől függetlenül a módszertant kialakítani. Számos olyan törvény felsorolható, amely – ha nem is az RMDSZ kezdeményezésére, de – az RMDSZ támogatásával született, a befolyáso-

lás feltérképezése pedig meglehetősen bonyolult. A legfontosabb „RMDSZ-érdekeltségű” törvények 1996 és 2004 között a helyi közigazgatás szabályozásában, a mezőgazdasági és erdőterületek visszaszolgáltatása, az egyházi, egyes közületi ingatlanok visszaszolgáltatása, az államosított ingatlanok (lakóépületek, ipari létesítmények) visszajuttatása, illetve kárpótlása terén, valamint a magyar nyelvű közoktatás tekintetében (gimnáziumok visszaállítása, a kisebbségek történetének oktatása, a csángómagyarok magyar nyelvoktatása, szórványiskolák és -csoportok indítása stb.) születtek.

Az elért közpolitikai (törvényhozási és kormányzati) eredmények elemzéséből az derül ki, hogy főleg azokon a területeken születtek, amelyek az európai integrációs folyamat kontrollja alatt voltak (például az ingatlanok, az egyházi tulajdonok kérdése), illetve kisebbségjogi tekintetben, azokban a kérdésekben, amelyek a) közvetlenül Európa tanácsi (ET-)határozatokból következtek, illetve amelyekre nézve b) Románia kisebbségpolitikai gyakorlatában valamilyen intézményi példa, előzmény létezett (vagy létezik), és a probléma átfogalmazható volt létező gyakorlat bővítéseként – a nyelvhasználat és a közoktatás tartozik ide.

A közpolitikai eredményesség kérdése elsősorban a román pártrendszerbe való integráció tekintetében vet fel érdekes kérdéseket, főleg azt követően, hogy a 2000-es és a 2004-es választások eredményei alapján e pártrendszer konszolidálódni látszott. A parlamenti mandátumokat 2004-ben nagyjából az utolsó három választáson már eredményesen szereplő pártok szerezték meg az alábbi táblázat szerint:

Párt	2004 – Képv.ház	2004 Szenátus
PSD – Szociáldemokrata Párt	113	46
PUR/PC – Humanista/Konz. Párt	19	11
PNL – Nemzeti Liberális Párt	64	28
PD – Demokrata Párt	48	21
PRM – Nagy-Románia Párt	48	21
RMDSZ	22	10
Kisebbségek	18	–
Összesen	332	137

Minthogy 2004-ben a PSD erős baloldali gyűjtőpártnak bizonyult, a jobboldalon pedig a D.A.-Szövetség (a PD és a PNL együttműködése) tűnt pólust létrehozó és stabilizáló erőnek, a 2000-es eredményt nagyvonalakban követő 2004-es választási eredmény egy „két és fél párt”-rendszer („two-and-a-half party system”) képét vetítette előre.

Az RMDSZ pártként való integrációja ebbe a 2000 körül körvonalazódott pártrendszerbe megkettőzte a kilencvenes évek első felében megfogalmazott RMDSZ-

programot, a magyar kisebbségi törekvéseket: 1. a program egyik része az ország integrációs folyamatához illeszthetővé vált, azaz: „rendszeren belüli” probléma lett; e programcélok tehát koalíciók lehetséges céljaként is újrafogalmazhatók lettek, kompromisszumkötések (-sorozatok) tárgyává váltak; 2. másik részük viszont – elsősorban az autonómia közjogi formáinak, később a régióknak a kérdése – az illető ország politikai felépítményének „rendszeren kívüli” kérdésévé vált, beleütközött abba a pártrendszer alapító konszenzusba, amelynek integratív ereje – mint láttuk – már 1996-tól kezdődően kiterjedt az RMDSZ-re is.

A „konszociatív” stratégián belüli alapkérdés tulajdonképpen az volt, hogy sikerül-e az RMDSZ-nek elmozdítania a konszenzuálisan rögzített határvonalat a „rendszeren belüli” és „rendszeren kívüli” kérdések között. Úgy tűnik, az erre irányuló törekvések nem is járhattak sikerrel; e stratégiacsata szimbolikus terepe a „nemzetállam” kérdése volt. Cristian Preda szerint a romániai pártok sikeres „megszelídítési” stratégiát vetettek be az RMDSZ-szel szemben,²³ amelynek eszköztárába tartozott mind a Demokrata Konvenció antikommunista pártszövetségén belüli nyomásgyakorlás (1995–96-ban), mind a 2000-ben bevezetett 5%-os választási küszöb.

Ha az RMDSZ „konszociációs” stratégiáját a kilencvenes évek végére kialakult és megszilárdult párt- és választási rendszer belső összefüggései felől vizsgáljuk, akkor – az eddigi politológiai elemzések alapján²⁴ – a következőket állapíthatjuk meg:

1. Az arányos választási rendszer kedvezett az RMDSZ-nek, azonban túl a választási rendszer e közismert hatásán, további tényezők is szerepet játszottak abban, hogy az RMDSZ sikeres „konszociatív” stratégiát követett.
2. Különösen fontos körülmény volt ebben, hogy az 1992-es választásokat követően a pártrendszer kiegyensúlyozottabbá vált, és ez megszüntette az RMDSZ „kispárti” jellegét.²⁵

Ahhoz, hogy 1996-tól kezdődően az RMDSZ bizonyosan nem kispárti komponense volt a román pártrendszernek, további két sajátos körülmény is hozzájárult:

3. Az, hogy 2000 körül a román pártrendszer egy „két és fél párt”-rendszer képét mutatja – ahol szociáldemokraták és a liberális–demokrata szövetség az egészek, a fennmaradó felet pedig a Nagy-Románia Párt meg az RMDSZ teszi ki –, az európai integrációs folyamatban még inkább megszilárdította az RMDSZ helyzetét. Ugyanis a koppenhágai kritériumok ellenőrzésének idején (1999–2005) a Nagy-Románia Párt koalícióképessége egészen gyenge volt, ez viszont megnövelte az RMDSZ-ét. A pártrendszeren belül így az RMDSZ-nek kettős haszna is származott a szélsőséges Nagy-Románia Párt parlamenti jelenlétéből: a) egyrészt növelte koalíciós potenciálját, b) másrészt segített az etnikai határok fenntartásában, azaz megtartani a szavazótábor egységét a fenyegetettségre való hivatkozással.
4. Ugyanakkor az európai integrációs folyamat tartalmában is a konszociativitást támogatta. Ennek sajátos oka az, hogy az EU nem rendelkezik normatív értelemben

olyan kisebbségvédelmi koncepcióval, amelyet a csatlakozó országokkal szemben érvényesíthetett volna; ehelyett kisebbségvédelmi politikáját olyan biztonságpolitikai megfontolás vezérelte, amely „a viták konszenzusos rendezését részesíti előnyben az egyetemes normák kikényszerítésével szemben”²⁶ Románia esetében ez egyértelműen azt jelentette, hogy a kisebbségvédelmi politikát egyidejűleg jellemezte egy „stratégiai határozatlanság”²⁷ a célok tekintetében és a hatalommegosztásnak mint eszköznek a folyamatos és egyértelmű szorgalmazása.

Politikai érdekérvényesítés az EU-csatlakozás után

A Románia EU-csatlakozását követő időszak nagy kérdése, hogy fennmaradnak-e a konszociatív stratégia feltételei.

Martin Brusis szerint valószínű, hogy a konszociális berendezkedésnek mint az Európai Unió által szorgalmazott kisebbségvédelmi modellnek van jövője a kibővített EU-ban (következtetéseit Szlovákia, Románia és Bulgária példájának elemzéséből vezeti le).²⁸

A romániai példa azonban számos olyan érvvel is szolgál, amely ezt a hipotézist nem támasztja alá. Néhány, a pártok csatlakozás utáni helyzetéből és evolúciójából, valamint a pártrendszer fejlődéséből kiolvasható érv:

- a) közvetlen politikai következményként jelentkezik az, hogy megszűnik az RMDSZ kiemelt, a csatlakozási folyamatot kormánykoalícióból „minősítő” szerepe;
- b) lassúbb folyamatként, későbbi következményként jelentkezhet továbbá az, hogy csökken az RMDSZ komparatív jelentősége a román pártrendszeren belül, azaz, elkezdődhet egy olyan belső átalakulási folyamat, amely ismét kispárti pozíciót jelöl ki az RMDSZ számára. Ez jórészt a román pártok megkésett európaizálódásának az eredménye.

Európa ugyanis különös funkcióra tett szert a román politikai gondolkodásban. A pártidentitások kialakulásában alapvetőnek tűnik az a tény, hogy a román politikai pártok túl gyorsan vették át – másolták le – az európai integráció révén megismert pártszaladok identitását²⁹, anélkül azonban, hogy az ezeknek megfelelő doktrínákat politikai gyakorlatuk próbájának alávetették volna – erre ugyanis nem volt szükségük a csatlakozási folyamatban. Az európai pártszaladoknak megfelelő ideológiai igazi, kreatív honosítása, alávetése a választások próbáinak tulajdonképpen tehát még hátravan. Az európai közpolitikák meghonosításáért folytatott reális doktrinális verseny csak ezután kezdődik, és ez a verseny szintén jelentős mértékben átalakíthatja majd a román pártrendszert.

Két további sajátos körülmény is az RMDSZ „kispártisága” irányába hat:

- c) Az RMDSZ támogatottságának a fenntartása immár nem lehetséges az 1989–1990-es konszenzus alapján, amelyben az „erdélyi magyar érdek” egységesnek

és egységességében problémamentesnek tűnt. Új generációk jelentek meg az erdélyi magyar szavazótáborban, akikre a „magyar érdekre” vonatkozó 1989-es konszenzus már nem terjed ki.

- d) Ezzel összefüggően bizonyosnak tekinthető, hogy előbb-utóbb megjelenik egy újabb magyar párt az RMDSZ politikai versenytársaként (minden bizonnyal Székelyföldre összpontosítva).

Mindezek olyan kihívásokat jelentenek, amelyek új stratégia kialakítására sarkallják mind az RMDSZ-t, mind annak majdani versenytársát. Az egyik lehetséges stratégia pedig, amely újabb kitörési pontot biztosíthat a „kispártiságból”: a regionális stratégia.³⁰

Melyek a magyar külpolitika alternatívái Románia EU-felvételét követően? Itt most csak egyetlen szemléleti kérdést jelzünk: középtávon a Kárpát-medencére irányuló magyar politikának két versengő koncepciója, alternatívája alakulhat ki. Az egyik a kulturális nemzet egységének fenntartására irányuló nemzetpolitika, a másik a térség egészére mint a magyar történelemmel szorosan összefüggő civilizációs térségre irányuló regionális politika. Mindkettő szomszédságpolitika is, de a köztük való rugalmas váltások, illetve differenciálásuk, eszközeik megteremtése az EU bővítését követően jóval több külpolitikai kreativitást és aktivizmust igényel.

Jegyzetek

¹ Lásd Kántor Zoltán–Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció. In Bodó Barna (szerk.): Romániai Magyar Évkönyv 2001. Szórvány Al.-Polis Könyvkiadó, Tvár-Kvár, 2001, 26. Kántor Zoltán–Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000. Regio, 2000/4. sz., 150–186. Szarka László: Kormányzati szerepvállalás hatása a kisebbségi magyar pártok önkormányzati politikájára. 259–284.

² Ezek megalapozásához lásd Martin Brusic: The European Union and Interethnic Power-sharing Arrangements in Accession Countries. www.ecmi.de, JEMIE, Issue 1/2003 (2006-07-31). Magyarul: Martin Brusic: Az Európai Unió és az etnikumok közötti hatalommegosztási egyezkedések a csatlakozó országokban. Pro Minori-tate, 2004/tavaszi, 92–108.

³ Ezt a folyamatot Biró A. Zoltán a „fent” és „lent” – kisebbségi elit és kisebbségi társadalom – sajátos viszonyaként, Kántor Zoltán pedig párhuzamos kisebbségi nation-buildingként értelmezi.

⁴ A Ceausescu bukását és a kommunista államhatalom összeomlását követően megalakult Nemzeti Megmentési Front ekkor párttá alakult, és az ideiglenes törvényhozó testületben a helyek felét átadta az újonnan alakult ellenzéki pártoknak és a velük hasonló képviselői feltételeket (3 képviselői helyet) kapó nemzeti kisebbségi érdekvédelmi „szövetségeknek”.

⁵ Mindegyik kisebbségi szervezet – köztük az RMDSZ is – három-három képviselőt delegálhatott az ideiglenes törvényhozói testületbe.

⁶ Lásd Cristian Preda: Partide si alegeri în România postcomunistă: 1989–2004. Ed. Nemira, Buc., 2005, 75–84.

⁷ Lásd Adrian Severin: Etnikumközi béke, avagy politikai hatékonyság. Krónika, 2004. január 24.

⁸ Cristian Preda, i. m. 80.

- ⁹ Ld Otto Kirchheimer: Die Wandel des westeuropäischen Parteiensystems. Politische Vierteljahresschrift, 1965/6.
- ¹⁰ Enyedi Zsolt–Körösényi András: Pártok és pártrendszerek. Osiris, Bp., 2004., 24.
- ¹¹ Márton János: Válságstáb vagy döntéshozó testület? Az Operatív Tanács működése (1993–2005). In Bodó Barna (szerk.): Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005, Fundația Diaspora–Editura Măneasa, Timișoara, 2005., 16–36
- ¹² Lásd Lieven de Winter: Conclusions. A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. In: Lieven De Winter–Huri Türsan (eds.): Regionalist Parties in Western Europe. London–New York, Routledge, 1998. 204–247; Szász Alpár Zoltán: Kisebbségi részvétel a hatalomban. In Bodó Barna (szerk.): Romániai Magyar Évkönyv 2002, 47–57; Székely István Gergő: A romániai magyarság választói magatartása, 2004. – szakdolgozat
- ¹³ Az 1992. október 25-én elfogadott Kolozsvári Nyilatkozat volt az egyik legfontosabb mozzanat a stratégia kialakulásában.
- ¹⁴ Ehhez a nyilvánosság egyéb kulturális kliséi is kapcsolódtak.
- ¹⁵ A „konszociatív” stratégiáról, illetve – ezzel összefüggően – a konszenzuális demokrácia romániai esélyeiről a Provincia 2001-es számaiban folyt le egy vita. Lásd Szász Alpár Zoltán: Modele ale democratiei în România – șanse și realități. Provincia, 2001/3.; Kántor Zoltán: Consocierea în Ardeal. Proceșe și modele. Provincia, 2001/4.
- ¹⁶ Friz Tamás: A magyarországi pártrendszer 1987–1995. Cserépfalvi Kiadása, é.n., 42.
- ¹⁷ Az RMDSZ teljesítményének első politológiai értékelését Kántor és Bárdi idézett tanulmányában (lásd fennebb) kapjuk. Az értékelés újabb, itt is alkalmazott szempontrendszerét Szász Alpár Zoltán javasolta Lieven de Winter nyomán.
- ¹⁸ A politikai alternatíva már a 2000-es udvarhelyi és Hargita megyei helyhatósági választásokon megjelent az Udvarhelyi Polgári Egyesület (UPE) révén, majd 2003–2004-ben a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) révén próbált új, országos keretben jelentkezni.
- ¹⁹ Kisebbségvédelmi Hivatal és Turisztikai Minisztérium (majd az egészségügyi tárca)
- ²⁰ A következő tárcáknál: Oktatásügyi Minisztérium; Művelődésügyi Minisztérium Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium; Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium; Területrendezési Minisztérium; Egészségügyi Minisztérium; Erdőgazdálkodási, Vízügyi és Környezetvédelmi Minisztérium
- ²¹ 2 prefektusi tisztség Hargita és Szatmár megyékben, 8 alprefektusi tisztség pedig Kovászna, Maros, Kolozs, Szilágy, Bihar, Arad, Hunyad megyékben és Bukarestben jutott az RMDSZ-nek.
- ²² Jellemző például, hogy a 2004-es választásokat követő koalíciós egyezkedésekben az RMDSZ sem képviselte egységesen az etnikai arányosság logikáját; a székelyföldi tisztségek tekintetében erre hivatkozott, másutt – például Arad megyében – viszont a koalíciós logikát követte, és annak megfelelő arányszámokat követelt.
- ²³ Cristian Preda, i. m. 78–81.
- ²⁴ Cristian Preda és Szász Alpár Zoltán idézett munkái
- ²⁵ Lásd Szász Alpár Zoltán, i. m. 52–54.
- ²⁶ Lásd Martin Brusis, i. m. 92.
- ²⁷ A kisebbségvédelem kérdése távlati koncepcionális vitákat nélkülöző, tranzakcionális politikai viszony tárgyává vált. Alkalmi megegyezések születtek „kisebbség” és „többség”, „magyarság” és „románság” között, amelyekhez a szereplők tágabb köre gyökeresen eltérő jövőképeket csatolt. Így ehhez csak a bizonytalanság képzete társulhatott, s ez a magyarázata annak, hogy az úgynevezett „etnikai kérdés” továbbra is – folyamatosan – instrumentalizálható a romániai napi politikai használatban. Azaz: bármikor bárki megvádolható be nem vallott, okkult tervekkel. Sőt, mi több, az „etnikai probléma” még egyfajta finomszabályozó szerepet is betölt a politikai életben: amolyan napi

mértékegységgé vált a politikai közbeszédben, amellyel a pártok le tudják mérni az egymás közötti viszony alakulását. (Lásd Bakk Miklós: Modellek peremén: az autonómia Erdélyben. *Élő Jászkún*ság, 2004/1.)

²⁸ Lásd Martin Brusis, i. m. 106.

²⁹ 2000. év elején, amikor megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások az Európai Unióval, márt öt romániai párt tagja volt az európai pártszövetségeknek (lásd Cristian Preda, i. m. 109–111.)

³⁰ A regionális stratégiára már utalt néhány tézis az RMDSZ 1999-es csíkszeredai kongresszusán elfogadott programban (az erdélyi regionális érdekről szóló fejezetben), azonban ennek tényleges megjelenítésére nem került sor.